

ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

УДК 159.9:305

<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3711>

Олена Коханова

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик,
Інститут людини,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
o.kokhanova@kubg.edu.ua

ORCID id 0000-0003-4019-3663

Олеся Столярчук

доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Інститут людини,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
o.stoliarchuk@kubg.edu.ua

ORCID id 0000-0003-4019-3663

Олена Сорокіна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Інститут людини,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
o.sorokina@kubg.edu.ua

ORCID id 0000-0002-6600-2979

ДОСЛІДЖЕННЯ НАСТАНОВЛЕНЬ ЖІНОК ЩОДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ

У запропонованій статті проаналізовано поняття та гендерні аспекти самореалізації дорослих людей. Визначено, що самореалізація являє собою конструктивний вияв, втілення, розвиток і збагачення потенціалу особистості та відбувається в двох основних напрямках: родинному та професійному. Особливо важливим є питання вивчення гендерних установок щодо самореалізації чоловіків і жінок, оскільки такі бачення суттєво впливають на процес самореалізації особистості. В роботі представлені результати дослідження настановлень жінок ранньої та середньої дорослості щодо самореалізації чоловіків. Було виявлено, що найбільш пріоритетними сферами для самореалізації сучасного чоловіка, на думку жінок, є професійна діяльність та подружнє / родинне взаємодія. Було з'ясовано також що робота є домінуючим життєвим пріоритетом для чоловіка. Але поряд із цим, ознаками його успішної самореалізації, на думку жінок, є не лише фінансова забезпеченість / матеріальна незалежність, успішна побудова професійної кар'єри, а й ефективна подружнє / родинне взаємодія, збалансованість роботи та відпочинку. Було з'ясовано також бачення досліджуваних щодо розподілу подружніх функцій, ролі жінки в самореалізації чоловіка, ознак життєвої нереалізованості сучасних чоловіків.

Ключові слова: самореалізація; самоактуалізація; самореалізація чоловіків; професійна самореалізація; родинна самореалізація; настановлення.

© Коханова О., Столярчук О., Сорокіна О., 2022

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022

Вступ. Проблема самореалізації особистості є однією з актуальних у сучасній психології. Зміни, які відбуваються в суспільстві, здійснюють вплив на вияв та актуалізацію особистісних ресурсів людини. Особливо важливим вважаємо питання вивчення гендерних настановлень щодо самореалізації чоловіків і жінок, оскільки такі бачення значною мірою впливають на процес самоздійснення особистості.

Мета статті: проаналізувати поняття та гендерні аспекти самореалізації дорослих людей, дослідити настановлення жінок раннього та середнього дорослого віку щодо самореалізації чоловіків.

Однією з провідних потреб у розвитку дорослої людини є потреба в самореалізації, яка відбувається в різних напрямках, але переважно в двох основних — сімейному та професійному. О. В. Литвинчук вважає, що потреба в самореалізації домінує в системі всіх потреб індивіда і може бути задоволена завдяки іншим його потребам, заміщувати їх, а також акумулювати в собі концентрований потенціал системи потреб і спрямовувати на ту сферу життєдіяльності людини, в якій цей потенціал отримує найбільшу практичну реалізацію (Литвинчук О. В., 2018, с. 122).

Доволі часто поняття самореалізації та самоактуалізації використовуються як взаємозамінні. У роботах вітчизняних психологів самоактуалізація розглядається в контексті самореалізації та саморозвитку (Danyliuk I., Burkalo N., 2020, с. 187). Проте, на думку Д. О. Леонтьєва, поняття самореалізації є ширшим і не прив'язане до певної теоретичної парадигми і позначає процеси особистісного розвитку й трансляції особистістю свого змісту іншим людям і культурі через творчі та комунікативні процеси. Поняття самоактуалізації, навпаки, являє собою конкретне теоретичне трактування розвитку і самореалізації особистості, що склалося в певній науковій парадигмі — особистісно-орієнтованому варіанті гуманістичної психології, що передбачає наявність вродженого потенціалу специфічно людських властивостей і характеристик, який має розгортатися за сприятливих умов, переходячи з потенційної до актуальної форми.

Як відзначає Л. О. Коростильова, термін «самореалізація» (self-realization) у Словнику з філософії та психології, виданому в 1902 р. в Лондоні, трактується як «здійснення можливостей розвитку Я» (Коростильова Л. О., 2005, с. 8).

Л. О. Коростильовою запропоновано структурно-функціональну модель самореалізації, в якій виокремлені три основні компоненти: «Хочу», «Можу», «Потрібно». Бажання, прагнення, інтереси («Хочу») являють собою можливості самореалізації людини, спонукаючи її до діяльності. Самопізнання людиною своїх можливостей, адекватне самооцінювання, усвідомлення реальних здібностей представлені в її «Можу». Поняття свободи та контролю (самоконтролю) визначає соціальний запит стосовно людини і сприяє її самоорганізації та саморегуляції («Потрібно»). за умови правильного співвідношення компонентів «Хочу», «Можу» і «Потрібно», вони стають запорукою успішної самореалізації особистості (Мільчевська Г. С., 2016, с. 180).

Провідною діяльністю в ранній та середній дорослості є максимальна реалізація сутнісних сил людини в ході її активного включення у виробничу діяльність суспільства. Вхідження особистості в дану діяльність передусім пов'язане з її професійним становленням і професійною самореалізацією. Реалізація ж сутнісних сил передбачає фізичні, соціальні, моральні, ментальні та інші досягнення розвитку дорослої людини.

Як відзначає М. І. Дубініна, успішна професійна самореалізація є критерієм соціальної зрілості, а гендер як одна з базових характеристик особистості разом з іншими компонентами особистісної ідентичності впливає на розвиток і процес професійної реалізації людини. Досягнення успіху в процесі професійної самореалізації жінок і чоловіків ранньої дорослості має велике значення для формування цілісного образу «Я» та сприймання себе як успішної людини (Дубініна М. І., 2018, с. 24).

Гендерні особливості професійної самореалізації особистості вивчали В. А. Геодакян, К. Гілліган, Ф. Л. Джес, І. С. Кльоцина, О. Б. Петренко, А. Фейнгольд та ін. Питання гендерних особливостей професійної самореалізації, а саме: вплив гендерної нерівності та підкреслення відмінностей професійної та особистісної самореалізації між жінками та чоловіками досліджували М. Кімел, К. Вест та ін. Особливості самореалізації жінок в професійній діяльності досліджували К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, В. А. Гупаловська, О. М. Мірошніченко, О. М. Разумнікова, Д. Сьюпер, К. В. Федосенко та ін. (Шестопал І. А., 2016, с. 616). Ми ж метою даної статті визначили виклад результатів

вивчення настановлень жінок щодо самореалізації чоловіків.

В дослідженні, реалізованому впродовж жовтня — грудня 2021 року, взяли участь 113 осіб жіночої статі, з них: 55 представниць раннього дорослого (21-40 років) та 58 — середнього дорослого віку (40-60 років). Вік наймолодшої респондентки склав 21 рік, а найстаршої — 56 років. Середній вік досліджуваних — 38,5 років.

Композиційна характеристика вибірки осіб ранньої і середньої дорослості: 67% і 59% жінок, що перебувають в офіційному шлюбі, відповідно,

15% і 22% — у громадянському, 13% і 7% — самотніх, 5% і 12% розлучених жінок раннього і середнього дорослого періодів відповідно.

Сфери діяльності, якими займаються опитані жінки: працівниці сфер обслуговування (23% і 40% жінок ранньої і середньої дорослості відповідно), наймані працівниці (22% і 24%), фахівчині державної структури (13% і 20%), приватні підприємниці (13% і 7%), фрілансерки (13% і 2%), решта досліджуваних — це безробітні та жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною.

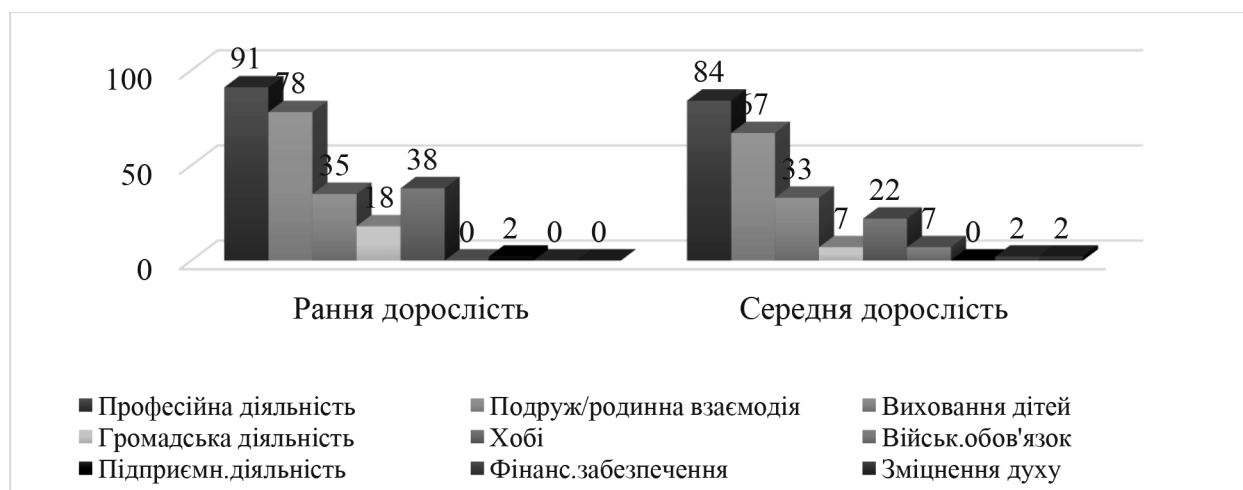

Рис. 1. Пріоритетні сфери самореалізації чоловіка (на думку жінок)

На думку більшості жінок обох вікових груп, найбільш пріоритетними сферами для самореалізації сучасного чоловіка є професійна діяльність (такої думки дотримується 91% жінок ранньої та 84% жінок середньої дорослості) та подружн./родинна взаємодія (78% та 67% відповідно). Дані результати підтверджують важливість двох основних напрямів самореалізації дорослої людини: професійний та родинний. Професійний виявляється в трудовій діяльності, де людина виступає як професіонал, колега, начальник, підлеглий. Родинний напрям пов'язаний з реалізацією особистості як батька, члена подружжя. Також варто відзначити, що опитані особи з-поміж цінностей «робота-сім'я» саме роботу вважають домінуючим життєвим пріоритетом для чоловіка, що доводить наявність в жінок традиційних уявлень стосовно пріоритетності сфери самореалізації чоловіка.

Якщо аналізувати інші варіанти, то молодші жінки більшою мірою, ніж старші вважають хобі та громадську діяльність також важливими для чоловіка. Так, 38% жінок ранньої дорослості та 22% середньої називають хобі пріоритетною сферою самореалізації чоловіка, 18% опитаних раннього дорослого віку та лише 7% середнього такою сферою вважають громадську діяльність.

Дослідження показало, що немає суттєвої різниці в поглядах жінок раннього та середнього

дорослого віку щодо оптимального розподілу родинної влади для сучасного чоловіка. Значна кількість жінок обох вікових груп віддає перевагу партнерському прийняттю рішень подружжям (76% і 75% відповідно).

На думку більшості жінок двох вікових періодів, правильним є такий розподіл подружніх функцій, коли подружжя однаковою мірою залучене до їх виконання: економічного забезпечення, підтримки побуту, виховання дітей тощо, причому так думає 90% представниць ранньої дорослості і 79% — середньої. Щодо пріоритетної ролі чоловіка в економічному забезпеченні родини, а жінки — в інших справах сім'ї, то лише 5% молодших і 17% старших жінок вважають такий розподіл правильним. Як бачимо, жінки ранньої дорослості демократичніші в цьому питанні, в той час як жінки середнього дорослого віку більше схильються до традиційного розподілу подружніх функцій, коли чоловік заробляє, а дружина забезпечує побут і виховує дітей.

На питання про провідну роль жінки в самореалізації чоловіка більшість респонденток відповіли, що такою є роль партнерки, яка підтримує особистісний і професійний розвиток свого чоловіка. Важливо відзначити, що відсоток жінок періоду ранньої дорослості, які дотримуються подібної позиції, також вищий порівняно з жін-

ками середнього дорослого віку на 17 % (84% і 67 % відповідно). Значно менша кількість опитаних вбачають в жінці інші ролі, але є відмінності в їхніх відповідях за віком. Так, удвічі більше жінок (14%) середньої дорослості вважає, що жінка для чоловіка — берегиня, яка, виконуючи домашні побутові справи, забезпечує «тил» чоловікові, або муза, яка своєю красою та тендітністю надихає чоловіка. Останній варіант («жінка — муза для чоловіка») обрали 9% старших жінок порівняно з більш молодими, що так вважають (2%). Дані результати можна пояснити тим, що особи ранньої дорослості здійснюють експансію у всіх сферах свого життя, орієнтовані на максимальні досягнення. За таких умов партнерська взаємодія зі шлюбним партнером виявляється особливо доцільною, адже і чоловік, і жінка прагнуть достатньою мірою реалізувати себе. В середній дорослості людина, як правило, вже досягає певних успіхів у житті і кар'єрі, має достатній досвід шлюбного життя, краще усвідомлює свою відповідальність за інших людей, намагається враховувати не лише свої інтереси, а й інтереси оточуючих, тому респондентки середнього дорослого періоду більше оцінюють роль жінки в самореалізації чоловіка як таку, що допомагає і надихає його на звернення.

Ознаками успішної самореалізації чоловіка, на думку молодших і старших жінок, в першу чергу є ефективна подружня (родинна) взаємодія і фінансова забезпеченість (та матеріальна незалежність). Більше половини опитаних з обох вікових груп обрали дані варіанти відповідей. Також доволі значущою ознакою для чоловіка, на думку жінок, є збалансованість роботи та відпочинку. Досить цікавими виявилися результати оцінювання таких ознак успішності чоловіка як професійна діяльність за покликанням та успішна побудова професійної кар'єри. Так, 42% жінок ранньої дорослості вважають останню ознаку важливою, на той час, як такої самої думки дотримується дещо менша кількість жінок середньої дорослості (34%). Щодо професійної діяльності за покликанням, то майже вдвічі вищий відсоток жінок середнього дорослого віку (19%), порівняно з жінками ранньої дорослості (9%) вважають це ознакою успішної самореалізації чоловіка. Такі результати підтверджують висловлену вище думку про те, що орієнтованість на побудову кар'єри і професійні досягнення більшою мірою притаманні особам у віці ранньої дорослості, в той час, особи старшого віку, знижуючи певною мірою оберти в плані професійної самореалізації, здатні акцентувати увагу на отриманні задоволення від роботи, а не прагненнях досягти певного статусу чи положення.

Наступне питання стосувалося обрання ознак (не більше 3-х) життєвої нереалізованості чоловіка. Серед таких найбільш жінок обох вікових

категорій вважають безробіття чи часту зміну роботи (76% і 43% відповідно), залежності (типу трудоголізму, алкоголізму, наркоманії, ігроманії) (64% і 59% відповідно) та деструктивні стосунки у родині (конфлікти, прояви насильства, маніпулювання) (49% і 36% відповідно). Якщо аналізувати відповіді респонденток з позиції врахування їх віку, то можна побачити, що значно більша кількість молодших жінок вважають безробіття чи часту зміну роботи ознакою життєвої нереалізованості чоловіка. Також такими ознаками вони називають його залежності та деструктивні стосунки у родині. Натомість вищий відсоток старших жінок, окрім наведених вище показників, вказують на низьку зарплатню (наприклад, меншу, ніж у жінки), дефіцит поваги та визнання чоловіка членами родини, а також самотність. Важливо також відзначити, що доволі невеликий відсоток жінок як ранньої, так і середньої дорослості, ознакою життєвої нереалізованості чоловіка називають низький статус на роботі.

Найважливішими умовами успішної самореалізації сучасного чоловіка більшість опитаних жінок ранньої та середньої дорослості вважають підтримку дружини/жінки (69% і 64% відповідно), стійке бажання та розуміння потрібних сфер для самореалізації (67% і 74% відповідно), достатні вольові зусилля самого чоловіка (55% і 43% відповідно). Щодо останньої умови молодші жінки більшою мірою, ніж старші, визнають важливість відповідних вольових якостей чоловіка в плані його успішної самореалізації. До того ж, вони вважають, що наявний в чоловіка психічний і тілесний потенціал також сприятиме його ефективній самореалізації. Крім того, вони акцентують увагу не лише на внутрішніх, а й на сприятливих соціальних умовах самореалізації чоловіка.

Висновки. Отже, самореалізація являє собою конструктивне виявлення та втілення людиною свого особистісного потенціалу, його розвиток та збагачення. Вивчення настановлень жінок щодо самореалізації чоловіків показало, що найбільш пріоритетними сферами для самореалізації сучасного чоловіка є професійна та подружня/родинна взаємодія. Опитані жінки домінуючим життєвим пріоритетом для чоловіка називають роботу, що доводить наявність в них традиційних уявлень стосовно пріоритетності професійної сфери самореалізації чоловіка. Оптимальним способом розподілу родинної влади для сучасного чоловіка більшість жінок вважає партнерське прийняття рішень подружжям, причому обидва партнери незалежно від статі мають бути однаковою мірою залучені до виконання всіх родинних функцій: економічного забезпечення, підтримки побуту, виховання дітей тощо. Логічно, що провідною роллю жінки у самореалізації чоловіка респондентки вбачають скоріше роль партнерки, ніж берегині або музи. Серед

ознак успішної самореалізації чоловіка, на думку жінок, фігурують ефективна подружжя / родинна взаємодія, фінансова забезпеченість/ матеріальна незалежність, успішна побудова професійної кар'єри, збалансованість роботи та відпочинку; ознаками життєвої нереалізованості чоловіка є безробіття чи часта зміна роботи, залежності, деструктивні стосунки у родині. Умовами успішної самореалізації чоловіка опитані жінки

називають підтримку дружини, стійке бажання та розуміння потрібних сфер для самореалізації, достатні вольові зусилля.

Оскільки зміст настановлень щодо самореалізації осіб обох статей значною мірою впливає на процес самоздійснення особистості, перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення настановлень чоловіків щодо самореалізації жінок.

ДЖЕРЕЛА

1. Василик А.В., Бойчук Н.С., Омельченко К.С. *Гендерні аспекти професійної самореалізації в Україні* // Бізнес Інформ. 2020. № 5. С. 268-274. www.business-inform.net
2. Danyliuk I., Burkalo N. Psychological Features of an Individual's Self-actualization // *Psychological Journal*. 2020, Vol. 6, No 2, С. 183-192, doi.org/10.31108/1.2020.6.2.17. (eng).
3. Дубініна М.І. *Гендерні особливості професійної самореалізації жінок* // Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 24-27.
4. Клецина И.С. *Психология гендерных отношений: теория и практика*: монографія. 2004.
5. Коростылева Л.А. *Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере*. 2005. 222 с.
6. Литвинчук О.В. *Потреби особистості в самореалізації* // Science, Research, Development. 2018. № 3 С. 121-123.
7. Maksimenko S., Serdiuk L. Psychological Potential of Personal Self-realization // *Social Welfare Interdisciplinary Approach*. 2016. Vol. 6, Issue 1, 92-100, doi: 10.21277/sw.v1i6.244. (eng).
8. Мільчевська Г.С. *Самореалізація особистості як соціально-педагогічна проблема* // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 1 (38). С. 180-182.
9. *Профессиональная самореализация личности в современном обществе*: монографія / Под науч. ред. Е. В. Федосенко. 2009. 121 с.
10. Шестопал І.А. Гендерні особливості професійної самореалізації особистості // *Проблеми сучасної психології*. 2016. № 34. С. 614-623, doi.org/10.32626/2227-6246.2016-34.%25p. (ukr).

REFERENCES

1. Vasylyk A.V., Boichuk N.S., Omelchenko K.S. (2020) *Henderni aspekty profesiinoi samorealizatsii v Ukraini* // *Biznes Inform.* [Gender aspects of professional self-realization in Ukraine // *Business Inform*]. № 5. S. 268-274. www.business-inform.net (in Ukrainian)
2. Danyliuk I., Burkalo N. (2020) *Psychological Features of an Individual's Self-actualization* // *Psychological Journal*. Vol. 6, No 2, S. 183-192, doi.org/10.31108/1.2020.6.2.17. (in English)
3. Dubinina M.I. (2018) *Henderni osoblyvosti profesiinoi samorealizatsii zhinok* // *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii.* [Gender features of women's professional self-realization // *Theory and practice of modern psychology*]. № 3. S. 24-27. (in Ukrainian)
4. Klecina I.S. (2004) *Psixologiya genderny'x otnoshenij: teoriya i praktika: monografiya.* [Psychology of gender relations: theory and practice: monograph]. (in Russian)
5. Korostyleva L.A. (2005) *Psikhologiya samorealizatsii lichnosti: zatrudneniya v professionalnoy sfere.* [Psychology of self-realization of personality: difficulties in the professional sphere]. 222 s. (in Russian)
6. Lytvynchuk O.V. (2018) *Potreby osobystosti v samorealizatsii* // *Science, Research, Development.* [The Person's Self-realization Needs]. № 3 С. 121-123. (in Ukrainian)
7. Maksimenko S., Serdiuk L. (2016). *Psychological Potential of Personal Self-realization* // *Social Welfare Interdisciplinary Approach*. Vol. 6, Issue 1, 92-100, doi: 10.21277/sw.v1i6.244. (in English)
8. Milchevska H.S. (2016) *Samorealizatsiia osobystosti yak sotsialno-pedahohichna problema* // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota.* [Personal self-realization as a socio-pedagogical problem // *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Pedagogy. Social work*]. Vyp. 1 (38). S. 180-182. (in Ukrainian)
9. *Professional'naya samorealizatsiya lichnosti v sovremennom obshhestve*: monografiya (2009) / Pod nauch. red. E. V. Fedosenko. [Professional self-realization of personality in modern society: monograph]. 121 s. (in Russian)
10. Shestopal I.A. (2016) *Henderni osoblyvosti profesiinoi samorealizatsii osobystosti* // *Problemy suchasnoi psykholohii.* [Gender features of professional self-realization of the individual // *Problems of modern psychology*]. № 34. S. 614-623, doi.org/10.32626/2227-6246.2016-34.%25p. (in Ukrainian)

O. RESEARCH OF WOMEN'S ATTITUDES ON SELF-REALIZATION OF MEN

The proposed article analyses the concept and aspects of self-realization of adults. The women's attitudes of early and middle adulthood regarding the self-realization of men were studied. The problem of person's self-realization is one of the most crucial in modern psychology. Social changes affect the manifestation and identification of personal resources.

We consider the issue of studying gender attitudes towards self-realization of men and women to be especially important, as such visions significantly influence the process of self-realization of the individual. Self-realization is a constructive manifestation, embodiment, development and enrichment of a person's potential.

The study of women's attitudes towards men's self-realization shows that the most priority areas for modern man's self-realization are professional and marital / family interaction. Interviewed women call work as the dominant life priority for a man. This proves the women's traditional notions about the priority of the professional sphere of a man's self-realization. Most women think that the best way to share family power for a modern man is to make partnership decisions between spouses. In addition to this, both partners, regardless of gender, should be equally involved in all family functions: economic support, life support, raising children, etc.

Respondents see the leading role of a woman in a man's self-realization as a partner rather than a homemaker or a muse. According to women, the signs of successful self-realization of a man are effective marital / family interaction, financial security / financial independence, successful career development, work-life balance. The signs of a man's unrealized life are unemployment or frequent job changes, addictions, destructive relationships in the family. The conditions of successful self-realization of a man, the interviewed women call the wife support, strong desires and understanding of the necessary areas for self-realization, sufficient willpower.

Keywords: self-realization; self-actualization; self-realization of men; professional self-realization; family self-realization; attitude.

Стаття надійшла до редакції: 01.06.2022р.

Прийнято до друку: 04.06.2022р.

Кубгг.edu.ua